
Recenzovaný článek

Česká obranná politika ve světle strategické kultury

Czech Defense Policy in the Light of Strategic Culture

Vladimír Karařfa¹, Cyril Svoboda¹

¹ CEVRO UNIVERZITA, Česká republika

Abstrakt: Článek analyzuje klíčové aspekty vývoje obranné politiky České republiky od roku 1989, s důrazem na roli strategické kultury. Text se zaměřuje na historické, politické a sociální faktory, které formovaly přístup České republiky k otázkám obrany a bezpečnosti. Zvláštní pozornost je věnována transformaci Armády České republiky, přechodu na profesionální model a reakcím na měnící se geopolitické hrozby. Součástí analýzy je také pohled na veřejné vnímání armády, vliv historických narativů na strategickou kulturu a vztah politických elit k otázkám obrany. Článek zdůrazňuje význam strategické kultury jako analytického rámce pro pochopení dlouhodobých trendů a vývoje obranné politiky, přičemž naznačuje možnosti budoucího výzkumu této problematiky v českém prostředí.

Abstract: The article analyzes key aspects of the development of the Czech Republic's defense policy since 1989, with a focus on the role of strategic culture. It examines historical, political, and social factors that have shaped the Czech Republic's approach to defense and security issues. Special attention is given to the transformation of the Czech Armed Forces, the transition to a professional military model, and responses to changing geopolitical threats. The analysis also considers public perceptions of the military, the influence of historical narratives on strategic culture, and the attitudes of political elites toward defense matters. The article highlights the importance of strategic culture as an analytical framework for understanding long-term trends and the evolution of defense policy, while suggesting potential avenues for future research in the Czech context.

Klíčová slova: Armáda České republiky; NATO; národní zájmy; obranná politika; strategická kultura.

Keywords: Czech Armed Forces; NATO; National Interests; Defense Policy; Strategic Culture.

ÚVOD

Obranná politika České republiky prošla od roku 1989 zásadní transformací, která refletovala dramatické změny v mezinárodním bezpečnostním prostředí, rozpad bipolárního světa a ukotvení země v euroatlantických strukturách. Pro hlubší pochopení kontinuity i změn v přístupu České republiky k otázkám obrany a použití síly nabízí relevantní analytický rámec koncept strategické kultury. Přestože je tento koncept v mezinárodní odborné debatě etablovaný, v českém prostředí zůstává jeho systematické zkoumání spíše okrajové.

Předkládaný článek si klade za cíl analyzovat, jak strategická kultura – chápáná jako soubor sdílených hodnot, norem, historických zkušeností a představ o roli a použití síly – ovlivňovala formování a implementaci české obranné politiky v klíčovém období let 1989–2024. Hlavní výzkumná otázka zní: Jak strategická kultura České republiky formovala její obrannou politiku v tomto transformačním období? Teoretický rámec studie je založen na konceptu strategické kultury, jak jej definovali klíčoví autoři (zejména Snyder, Gray, Johnston), a na jeho aplikaci v českém kontextu (především Beneš, Eichler). Strategická kultura je zde vnímána jako relativně stabilní, avšak nikoli neměnný, soubor faktorů ovlivňujících percepci hrozeb, formulaci obranných priorit a rozhodování politických a vojenských elit i postoje veřejnosti. Analýza vychází z kvalitativního zkoumání primárních dokumentů (bezpečnostní a obranné strategie, koncepce, vojenské doktríny, parlamentní debaty), relevantní sekundární literatury a doplňkových zdrojů (mediální diskurs, projevy elit).

Článek je strukturován do dvou hlavních částí. První část představuje teoretická východiska konceptu strategické kultury, jeho vývoj a klíčové komponenty, přičemž diskutuje specifika jeho utváření v českém historickém a geopolitickém kontextu a stručně jej srovnává s vybranými státy střední Evropy. Druhá, analytická část, sleduje vývoj československé a následně české obranné politiky po roce 1989 optikou strategické kultury. Zaměřuje se na klíčové oblasti: definování bezpečnostních zájmů, hodnocení bezpečnostního prostředí a hrozeb, a přístup k výstavbě a použití ozbrojených sil. Závěr shrnuje hlavní zjištění a naznačuje potenciální směry dalšího výzkumu.

Tento text vznikl jako jeden z výstupů výzkumného projektu Grantové agentury Academia Aurea „Obrana státu v proměnách času: Proměny obranné politiky ČR od rozpadu Varšavské smlouvy a její odraz v mezinárodních smlouvách a národních strategických dokumentech“, řešeného kolektivem CEVRO Institutu.

1 STRATEGICKÁ KULTURA: ZÁKLADNÍ TEORETICKÉ PŘÍSTUPY

Abychom mohli plně pochopit koncept strategické kultury, je užitečné si nejprve připomenout, co rozumíme kulturou obecně. Kultura představuje komplexní soubor všeho, co lidská společnost vytvořila a co si její členové osvojují – zahrnuje nejen hmotné tvůrby, ale i nehmotné prvky jako hodnoty, normy, zvyky, instituce, znalosti a víru (Soukup 2004). Z pohledu sociální a kulturní antropologie je kultura vnímána jako systém

sdílených idejí a významů, které ovlivňují, jak lidé vnímají svět kolem sebe a jak se v něm chovají.

1.1 Vznik a vývoj konceptu strategické kultury

Koncept strategické kultury aplikuje tento obecný pohled na specifickou oblast bezpečnosti a obrany státu. Označuje soubor sdílených historických zkušeností, hodnot, postojů a představ, které formují způsob, jakým daný stát nebo národ vnímá bezpečnostní hrozby a jak na ně reaguje ve své obranné politice (Snyder 1977; Uz Zaman 2009).

Jako analytický nástroj se strategická kultura začala formovat v 70. letech 20. století. Průkopníkem byl Jack L. Snyder (1977), který tento termín použil ve své práci *„The Soviet Strategic Culture: Implications for Limited Nuclear Operations“* k vysvětlení strategického chování Sovětského svazu, jež se vymykal tehdejšímu převládajícímu modelům racionálního aktéra. Tyto modely nedokázaly plně postihnout, jak kulturně podmíněné vzorce myšlení a historické zkušenosti ovlivňovaly sovětská strategická rozhodnutí (Snyder 1977). Strategická kultura tak nabídla nový úhel pohledu – „čočku“, která umožňuje nahlížet strategické jednání států nejen jako výsledek kalkulace zájmů, ale také jako odraz hlubších historických a ideových kořenů (Al-Rodhan 2015).

Snyder (1977) ve své práci identifikoval čtyři klíčové složky, které strategickou kulturu státu utvářejí: (1) historické zkušenosti (prožité války, krize a jiné formativní události, které zanechaly stopu v kolektivní paměti); (2) sdílené hodnoty (základní principy, jako je důraz na suverenitu, svobodu nebo jiné ideje, které společnost považuje za důležité); (3) normy (formální i nepsaná pravidla, která určují, jaké způsoby vedení konfliktu a použití síly jsou považovány za legitimní); (4) institucionální faktory (vliv armády, vlády, byrokracie a dalších institucí na strategické rozhodování a bezpečnostní politiku).

Vzájemné působení těchto složek vytváří jedinečný strategický styl každé země. Strategická kultura tak funguje jako filtr, který ovlivňuje, jak politické a vojenské elity interpretují mezinárodní prostředí a jaké možnosti považují za přijatelné. Colin Gray (1999a) později zdůraznil, že každá společnost má určitý „přednastavený vzorec“ strategického myšlení. Všechny státy tedy mají svou strategickou kulturu, která ovlivňuje jejich jednání a pomáhá vysvětlit rozdíly v jejich chování. Důležitou vlastností strategické kultury je její relativní stabilita – její vliv často přetrvává i přes politické změny (Eichler 2014).

Ačkoliv Jack Snyder a Colin Gray položili základy teorie, koncept strategické kultury dále rozvíjela řada dalších badatelů. Například Carnes Lord (1985) popsal šest základních dimenzí strategické kultury, které zahrnují hluboce zakořeněné ideje a tradice, preferované způsoby vojenského jednání, institucionální kontext rozhodování, charakteristický styl vedení války, provázanost různých úrovní strategie (od politiky po operační umění) a chápání kultury jako příčiny i součásti strategického chování.

K rozvoji teorie přispěli i další významní odborníci:

- Ken Booth (1979, 1990) zkoumal strategickou kulturu v asijsko-pacifickém regionu a zdůraznil roli etnocentrismu ve strategickém myšlení (1979).
- Lawrence Sondhaus (2006) se zaměřil na regionální analýzu strategických kultur.

- Kerry Longhurst (2004) analyzovala vývoj německé strategické kultury ovlivněné historickými zkušenostmi.
- Alastair Iain Johnston (1995, 1998) přispěl k metodologii konceptem „kulturního realismu“ a zkoumal čínskou strategickou kulturu.
- Alexander Wendt (1992), představitel konstruktivismu, zdůraznil význam sdílených idejí a sociální konstrukce mezinárodní politiky, čímž nepřímo podpořil relevanci strategické kultury.

Díky těmto a dalším autorům se koncept strategické kultury stal důležitým analytickým nástrojem pro pochopení strategického chování států. Jak ukazuje shrnutí vývoje teorie v tabulce 1, tento koncept má stále rostoucí význam pro analýzu jednání aktérů v oblasti mezinárodní bezpečnosti.

Tabulka č. 1: Vznik a vývoj konceptu strategické kultury

Generace	Období let	Klíčoví teoretici	Hlavní zaměření
První	1970–1980	Snyder, Gray, Booth	Počáteční konceptualizace, definování pojmu
Druhá	1980–1990		Širší společenské orientace k násilí
Třetí	1990–2000	Johnston	Metodologická přísnost, propojení s velkou strategií
Čtvrtá	2000–2020		Rozšíření na nestátní aktéry
Pátá	současnost		Důraz na národní zájmy, oslabení globalizačních procesů, eroze tradičního systému kolektivní bezpečnosti, potenciál změny.

1.2 Strategická kultura v českém prostředí

Koncept strategické kultury si postupně nachází své místo i v české odborné debatě o bezpečnosti. Pro Českou republiku, jako malý stát ve středu Evropy, nabízí strategická kultura užitečný nástroj pro analýzu bezpečnostního prostředí a pro definování vlastní role ve světě (Beneš 2020).

Významným příspěvkem k tomuto tématu je disertační práce Jana Beneše *„Strategická kultura České republiky“* (2020). Beneš se v ní snaží o komplexní vymezení české strategické kultury, analyzuje koncept v rámci teorie mezinárodních vztahů a zdůrazňuje historická a geostrategická specifika České republiky jako malého státu. Vytváří také vlastní metodologický rámec pro její studium.

Další důležitý pohled přináší Jan Eichler, například ve své knize srovnávající bezpečnostní a strategickou kulturu USA, EU a ČR (Eichler a Tichý 2013). Porovnáním s velkými aktéry, jako jsou Spojené státy a Evropská unie, pomáhá Eichler lépe pochopit specifika českého přístupu k bezpečnosti.

Kromě těchto autorů se strategickou kulturou zabývají i další odborníci, často v kontextu konkrétních bezpečnostních témat. Patří mezi ně například Jan Jireš (2013), Tomáš Karásek (2016) nebo Agata Mazurkiewicz (2018), kteří koncept aplikují při zkoumání různých aspektů bezpečnostního prostředí a politiky.

Práce těchto autorů ukazují, že strategická kultura je komplexní fenomén propojující historii, hodnoty a strategické myšlení. Pro Českou republiku je tento koncept obzvláště relevantní, protože umožňuje zohlednit její jedinečné historické zkušenosti – včetně

traumat i úspěchů – při formování obranné politiky. Pomáhá tak malým státům, jako je ČR, lépe definovat svou roli v mezinárodních vztazích a efektivněji reagovat na globální bezpečnostní výzvy. Důraz na historické narativy (Beneš) nebo srovnání s velkými hráči (Eichler) ilustrují, jak může analýza strategické kultury přispět k posílení pozice ČR v rámci NATO a EU.

1.3 Význam strategické kultury: Legitimita a předvídatelnost

Praktický význam strategické kultury se nejlépe ukazuje při srovnání různých zemí. Každý stát má svůj specifický strategický „rukopis“, který je formován jeho historií, hodnotami a zkušenostmi. Například Spojené státy historicky kladou důraz na šíření liberálně-demokratických hodnot, zatímco ruská strategická kultura je silně ovlivněna důrazem na suverenitu a historickou zkušeností s vnějším ohrožením, což vede k preferenci odstrašení. Izrael čerpá ze své zkušenosti boje o přežití a upřednostňuje proaktivní strategii, zatímco Japonsko po druhé světové válce rozvinulo výrazně pacifistickou obrannou kulturu. Tyto odlišné kulturní vzorce se promítají do toho, jak státy formulují své vojenské doktríny, jak uzavírají aliance a jak přistupují k použití síly. Strategická kultura tak ovlivňuje celé spektrum bezpečnostního uvažování a její vliv je často patrný dlouhodobě, bez ohledu na aktuální politické vedení.

Význam strategické kultury však nespočívá jen ve vysvětlení rozdílů mezi státy. Hraje také klíčovou roli uvnitř státu, a to při vytváření společenského konsenzu ohledně legitimacy bezpečnostní a obranné politiky. Strategická kultura funguje jako sdílený referenční rámec, který může ospravedlnit výkon státní moci v oblasti bezpečnosti. Zejména v demokratických zemích je důležité, aby zásadní rozhodnutí (např. o vyslání vojáků do zahraničí nebo o velkých zbrojních zakázkách) vycházela z hodnot a představ sdílených většinou společnosti. Jen tak mohou být tato rozhodnutí veřejností přijata a podporována (Hofreiter 2023). Politické a vojenské elity, expertní instituce, média i vzdělávací systém se podílejí na utváření a šíření těchto sdílených představ a bezpečnostních narativů, čímž strategickou kulturu neustále reprodukuje a přizpůsobuje novým podmínkám.

Znalost tohoto kulturního kontextu je proto nezbytná nejen pro pochopení minulých strategických rozhodnutí, ale i pro lepší odhad budoucího směřování obranné politiky daného státu. Strategická kultura jako analytický koncept tak obohacuje tradiční analýzy založené čistě na mocenských zájmech a racionální kalkulaci. Umožňuje odhalit hlubší motivace státního jednání, které přesahují rámec prosté rovnováhy sil (Gray 1999b).

1.4 Nástroje a procesy utváření strategické kultury

Strategická kultura se nevyvíjí sama od sebe. Je výsledkem dlouhodobého působení celé řady faktorů a nástrojů, které ovlivňují hodnoty, postoje a chování jednotlivců i institucí. Tento proces zahrnuje nejen vojenské aspekty, ale i vlivy vzdělávací, historické, kulturní a společenské. Mezi klíčové nástroje a procesy patří:

- **Vzdělávání a výcvik:** Jsou základním pilířem, který formuje strategické myšlení profesionálů (jak zdůraznil Huntington (1957) ve vztahu k důstojníkům) i obecný vztah společnosti k obraně.

- **Oficiální strategické dokumenty:** Bezpečnostní a obranné strategie definují základní hodnoty státu a stanovují rámec pro praktickou politiku. Fungují jako most mezi abstraktními hodnotami a konkrétními kroky (Vláda České republiky 2023).

- **Historická paměť:** Zkušenosti národa, připomínané prostřednictvím památníků, ceremonií nebo příběhů významných osobností, formují kolektivní identitu a hodnotový vztah k bezpečnostním otázkám. Historie slouží jako zdroj poučení a může vést k zásadním posunům ve strategické kultuře, jak ukazuje příklad pacifismu v poválečném Německu a Japonsku (Berger 1998).

- **Institucionální aktéři:** Ozbrojené síly, ministerstva, výzkumné instituce, univerzity či média hrají zásadní roli při formování a předávání strategické kultury dalším generacím. Vytvářejí a šíří sdílené normy a hodnoty v oblasti bezpečnosti, jak ukázal již Snyder (1977) na příkladu sovětského vojensko-politického aparátu.

- **Mezinárodní spolupráce a mise:** Zapojení do aliancí (NATO, EU) a účast na zahraničních operacích ovlivňují strategickou kulturu sdílením zkušeností, budováním interoperability a učením se novým postupům a technologiím (Ministerstvo obrany České republiky 2011).

- **Společenské faktory a média:** Veřejné mínění je silně formováno médii, sociálními sítěmi a v současnosti i cílenými dezinformačními kampaněmi, které mohou představovat vážnou bezpečnostní hrozbu (Ministerstvo vnitra 2023). Média tak mohou posilovat odolnost společnosti, ale i podkopávat důvěru.

- **Kulturní produkce:** Filmy, literatura či počítačové hry mohou významně ovlivnit postoje veřejnosti, zejména mladé generace, k armádě a strategickým otázkám, jak ilustruje například vliv filmu **Top Gun** na zájem o službu v americkém námořnictvu (Suid 2002).

- **Politické strany a zájmové skupiny:** Politické subjekty a vlivné skupiny (např. zbrojní průmysl, veteránské organizace) přispívají k formování strategických postojů a ovlivňují směřování bezpečnostní politiky, například skrze priority ve financování obrany nebo vztah k aliančním závazkům. Na rizika spojená s vlivem

Cílený výzkum strategické kultury je komplexní úkol. Strategická kultura totiž ovlivňuje nejen samotnou bezpečnostní politiku, ale i veřejné mínění, identitu státních institucí a vnímání legitimacy klíčových rozhodnutí. Proto je důležité zaměřit se na oblasti, které v českém prostředí zatím nebyly dostatečně prozkoumány. Mezi ně patří například:

- **Proces tvorby strategických dokumentů:** Jak přesně vznikají a jak se mění klíčové bezpečnostní strategie a vojenské doktríny? Kdo se na tomto procesu podílí a jaké normy ho ovlivňují?

- **Role médií a sociálních sítí:** Jak média a sociální sítě (včetně vlivu dezinformací, symbolických narativů a obrazu armády) formují pohled veřejnosti na bezpečnostní otázky?

- **Srovnání s jinými státy:** V čem se česká strategická kultura liší od kultur jiných států NATO a EU a jaké jsou její specifické rysy v přístupu k obraně a kolektivní bezpečnosti?

- **Vztah k civilní ochraně:** Jak česká společnost vnímá roli a zapojení občanů při zajišťování obrany státu, včetně systémů přípravy obyvatelstva a krizového řízení?

- Vliv vzdělávání: Jaký vliv má vzdělávání v oblasti bezpečnosti a vojenství na formování hodnot, postojů a kompetencí profesionálů i širší veřejnosti?

Zkoumání těchto témat může odhalit hlubší kulturní kořeny české bezpečnostní politiky a přispět k jejímu efektivnějšímu formování do budoucna. Proto si strategická kultura zaslouží systematickou pozornost akademického výzkumu.

1.5 Specifika české strategické kultury

Specifické rysy české strategické kultury vycházejí z unikátního historického vývoje a geopolitického kontextu země. Jak identifikoval Jan Beneš (2020), několik klíčových paradigmat a historických zkušeností formuje myšlení českých politických elit i širší společnosti v oblasti bezpečnosti.

Jedním z nejvýraznějších faktorů je historická zkušenost malého státu, který byl opakovaně vystaven tlaku velmocí. To vedlo k zakořeněnému vnímání vlastní zranitelnosti (Beneš 2022, 103). Klíčové historické události, jako Mnichovská dohoda (1938) nebo okupace vojsky Varšavské smlouvy (1968), posílily v kolektivní paměti pocit „zrazeného národa“ a podpořily orientaci na mezinárodní spojení jako hlavní způsob zajištění bezpečnosti (Beneš 2020, 99).

S tím souvisí i kolektivní identita, jejíž jádro tvoří narativ obrany národní svobody, čerpající ze symbolických historických momentů, jako byly husitské války nebo působení československých legionářů. Tyto příběhy pomáhají upevňovat přesvědčení o nutnosti bránit se vnějším hrozbám.

Po roce 1993 se Česká republika jasně přiklonila k euroatlantickým strukturám. Integrace do NATO a Evropské unie se stala klíčovým nástrojem nejen pro zajištění bezpečnosti, ale také pro symbolické vyjádření rozchodu s komunistickou minulostí a přihlášení se k hodnotám demokratického Západu. Česká strategická kultura se v této fázi opírala o důvěru v transatlantické partnerství a multilaterální spolupráci jako záruku stability. Tento rámec však v posledních letech čelí výzvám. Zejména v období prezidentství Donalda Trumpa, kdy Spojené státy zpochybnilly svou tradiční roli bezpečnostního garanta Evropy, vznikla mezi českými politickými elitami, zvyklými na předvídatelné americké vedení v NATO, určitá nejistota a dezorientace.

Součástí české strategické kultury je také vědomí omezených vojenských možností. To historicky vedlo k důrazu na zapojení do mezinárodních misí a na alianční solidaritu, což nebylo vnímáno jen jako praktická nutnost, ale i jako strategická volba vycházející z přesvědčení, že obrana státu je nejefektivněji zajištěna v rámci kolektivního systému (Beneš 2020, 108). V současnosti je však tento přístup částečně zpochybňován v důsledku zhoršujícího se bezpečnostního prostředí a rostoucích obav o spolehlivost aliančních záruk.

Vývoj české strategické kultury byl rovněž ovlivněn proměnami byrokratické kultury a historickou diskontinuitou. Časté politicky motivované personální změny po klíčových historických zlomech (zejména 1948, 1968, 1989) narušovaly kontinuitu institucionální paměti a vedly k potřebě budovat „novou“ vládní kulturu, často s cílem distancovat se od předchozích režimů (Beneš 2020, 136). Tyto přechody mezi různými politickými systémy

– od monarchie přes totalitní režimy až k demokracii – ovlivnily způsob, jakým politické elity vnímají bezpečnost, strategii a interpretují historii (Beneš 2020, 58).

Dlouhodobě je pro českou strategickou kulturu charakteristická také etická a humanitní orientace. Důraz na ideály humanismu, demokracie a multilateralismu se projevuje v zahraniční politice akcentem na lidská práva, mezinárodní právo a podporu řádu založeného na pravidlech (Beneš 2020, 113). Tradičně se v krizových situacích preferuje diplomatické řešení a mírové urovnání sporů, což je postoj zakořeněný v hodnotovém rámci společnosti formovaném osobnostmi jako T. G. Masaryk nebo Václav Havel. Tento přístup se však v posledních letech dostává do jistého napětí, zejména v reakci na ruskou agresi vůči Ukrajině, kdy Česká republika zaujala výrazně asertivní postoj zahrnující i rozsáhlou vojenskou podporu napadené země.

Nakonec, českou strategickou kulturu silně formují historické narativy, které často kombinují historická fakta s mytologickými prvky (Beneš 2020, 84). Příběhy o Velkomoravské říši, přijetí křesťanství, československých legií, vzniku Československa či Mnichovské dohodě utvářejí rámec pro vnímání vlastní historické role. Ústředním motivem zůstává obraz národa, který opakovaně čelil hrozbám ze strany velmocí a musel usilovat o svou svébytnost. Motiv zrady, nedůvěra k velmocem a obranný postoj jsou hluboce zakořeněny v kolektivní paměti a ovlivňují nejen veřejné mínění, ale i strategické rozhodování politických elit.

1.6 Strategická kultura vybraných států střední a východní Evropy: ilustrativní nástin

Bezpečnostní politiku evropských zemí lze zkoumat z perspektivy strategické kultury, a to několika způsoby. Jeden přístup rozlišuje mezi malými státy (jako jsou Česká republika, Slovensko, Belgie, Dánsko, Portugalsko) a státy s významným regionálním nebo globálním vlivem (především Německo, Velká Británie, Francie). Právě strategické kultuře malých států se věnují autoři jako Jan Beneš, Tomáš Karásek, Jan Rolf, Tomáš Weiss a Geoffrey Edwards (Weiss a Edwards 2022) či Lukáš Dyčka (Dyčka, Röck a Śliwa 2020). Další možností je zaměřit se speciálně na postkomunistické státy střední a východní Evropy, jak to ilustruje další text.

Státy střední a východní Evropy mají vzhledem ke své historické zkušenosti, geopolitické situaci a kulturním specifikům celou řadu zvláštností, které je třeba při studiu jejich strategické kultury zohlednit. Zejména sovětská dominance během studené války formovala postoje zemí, jako jsou Česká republika, Polsko, Maďarsko nebo baltské státy, vůči otázkám obrany a bezpečnosti po roce 1989 (Michta 2006; Miniotaite 2007).

Polsko vnímá svoji strategickou kulturu prostřednictvím prizmatu historických konfliktů a geopolitické pozice mezi Německem a Sovětským svazem před druhou světovou válkou. Silný akcent kladený na obranu teritoria se projevil vstupem do NATO v roce 1999 a trvalou snahou o posílení transatlantických vazeb, zejména spojení s USA (Longhurst a Zaborowski 2007). Významným rysem je také důraz na národní suverenitu a skepticismus vůči evropským bezpečnostním iniciativám, které nejsou zakotveny v rámci NATO (Zięba 2018).

Maďarská strategická kultura je poznamenána historickou zkušeností izolace a ztráty území po první světové válce (Trianonská smlouva) a následnou sovětskou okupací. To se promítá do pragmatického přístupu k obraně, který se orientuje na politickou flexibilitu, omezené obranné výdaje a opatrný vztah k NATO i Rusku (Racz 2015). Současně je typická silná centralizace politického rozhodování, které ovlivňuje civilně-vojenské vztahy (Eichler a Tichý 2013).

Baltské státy – Litva, Lotyšsko a Estonsko – mají strategickou kulturu definovanou především obavami z ruské hrozby, což se odráží v silném zdůrazňování obranyschopnosti prostřednictvím členství v NATO a Evropské unii. Charakteristická je zde vysoká míra společenské mobilizace a podpora teritoriální obrany, kybernetické obrany a aktivního odporu proti hybridním hrozbám, zejména dezinformacím a kybernetickým útokům (Miniotaitė 2007; Kerrane 2020). Tato orientace se projevila i v jejich aktivní účasti v NATO Enhanced Forward Presence.

Porovnání strategické kultury České republiky s uvedenými státy ukazuje společné i odlišné rysy, vycházející především z historických zkušeností a geopolitických výzev. Podobně jako Polsko či baltské země nese i Česká republika dědictví sovětské nadvlády, které se promítá do její orientace na kolektivní bezpečnost prostřednictvím NATO a EU. Česká strategická kultura však oproti Polsku klade větší důraz na multilaterální řešení konfliktů a diplomatické nástroje, což souvisí s její historicky zakořeněnou humanitní a demokratickou tradicí reprezentovanou osobnostmi jako Masaryk či Havel. Polsko je naproti tomu skeptičtější k čistě evropským bezpečnostním strukturám. Maďarsko sdílí s Českou republikou pragmatický přístup k bezpečnosti, ale jeho politika je více ovlivněna zkušeností izolace, což vede k opatrnějšímu balancování mezi aliančními závazky a vztahy s Ruskem. Strategická kultura baltských zemí se oproti ČR vyznačuje větší mobilizací společnosti, důrazem na kybernetickou obranu a aktivní rezistencí vůči hybridním hrozbám, což je dáno jejich bezprostřední blízkostí k Rusku a historickou zkušeností ohrožení.

2 VÝVOJ ČESKOSLOVENSKÉ A ČESKÉ OBRANNÉ POLITIKY VE SVĚTLE STRATEGICKÉ KULTURY PO ROCE 1989

Tato stať analyzuje vývoj československé a následně české obranné politiky po roce 1989 optikou konceptu strategické kultury. V rámci širšího výzkumného projektu byl vliv strategické kultury zkoumán v následujících čtyřech etapách vývoje: (1) počátky transformace obranné politiky a obnova suverenity (1989–1992); (2) vznik samostatné České republiky a vstup do NATO (1993–1999); (3) integrace do NATO a Evropské unie (2000–2010); (4) modernizace armády a reakce na nové bezpečnostní výzvy (2011–2023).

Následující text se však nezaměřuje na chronologický popis těchto etap, nýbrž analyzuje, jak se optikou strategické kultury vyvíjely klíčové oblasti české bezpečnostní a obranné politiky: definování bezpečnostních zájmů, hodnocení bezpečnostních hrozeb a přístup k výstavbě a modernizaci ozbrojených sil.

Výchozí bod pro analýzu tvoří pochopení historického kontextu. Česká strategická kultura je významně ovlivněna zkušeností studené války, kdy byla obranná politika primárně

nástrojem ochrany komunistického režimu a jeho ideologických zájmů. Tento přístup se projevoval silnou centralizací řízení, izolací od západních bezpečnostních koncepcí a absencí demokratické diskuse o obranných a bezpečnostních otázkách. Zásadní zlom nastal po roce 1989, kdy se Československo a posléze samostatná Česká republika přeorientovaly na demokratické hodnoty, principy právního státu a euroatlantickou spolupráci.

Strategická kultura se v tomto novém kontextu stala klíčovým analytickým rámcem. Formuje nejen obecné směřování bezpečnostní politiky, ale ovlivňuje i konkrétní obsah strategických dokumentů, způsob uvažování politických elit a vnímání bezpečnostních hrozeb veřejností. Pro porozumění motivacím a důsledkům konkrétních kroků v oblasti obrany je proto nezbytné analyzovat jednotlivé komponenty strategické kultury, které determinují, jak stát definuje své bezpečnostní zájmy a jaké prostředky volí k jejich ochraně.

2.1 Státní a národní bezpečnostní zájmy

V kontextu formování české strategické kultury po roce 1989 je potřebné rozlišovat mezi národními zájmy (*national interests*), které se vztahují k ochraně národa, jeho identity, kultury, tradic a dalších specifických rysů, a státními zájmy (*state interests*), jež vycházejí z občanského principu a zaměřují se na zajištění bezpečnosti země, její suverenity, nezávislosti, demokratického řádu a ochrany životů a zdraví občanů. Oba tyto koncepty představují důležité komponenty bezpečnostní strategické kultury.

Bezpečnostní zájmy obecně definují hodnoty a entity, které stát považuje za nezbytné chránit před vnějšími i vnitřními hrozbami. Z hlediska důležitosti jsou často kategorizovány, přičemž běžné je členění na životní (vitální), strategické a ostatní významné zájmy.

Vývoj bezpečnostních zájmů České republiky po roce 1989 ilustruje postupný posun. Počáteční důraz na obranu nově nabyté suverenity (a rané úvahy o neutralitě) byl vystřídán úsilím o integraci do západních bezpečnostních a politických struktur. Následně se zájem soustředil na aktivní zapojení do systému mezinárodní kolektivní bezpečnosti a na adaptaci na dynamicky se měnící bezpečnostní prostředí, včetně vývoje v euroatlantickém prostoru.

Bezprostředně po roce 1989 se životní zájmy České republiky transformovaly: od primárního cíle zajistit existenci státu v rámci mocenského bloku ovládaného Sovětským svazem k zajištění suverenity a stability prostřednictvím integrace do euroatlantických struktur. Tento proces zahrnoval redefinici národních priorit s důrazem na obnovu demokracie, respekt k lidským právům a svobodám a ekonomickou transformaci. Strategické zájmy se následně rozšířily o dosažení členství v NATO (1999) a Evropské unii (2004). Tento vývoj reflektoval přijetí principů kolektivní bezpečnosti a uznání významu hospodářské propojenosti jako klíčových nástrojů pro zajištění životních zájmů České republiky.

Komplexní analýza vývoje českých bezpečnostních zájmů v kontextu strategické kultury by přesáhla rozsah tohoto článku. Proto se v následujícím textu zaměříme pouze na dvě vybrané oblasti, které ilustrují klíčové aspekty tohoto vývoje: (1) jak se ve strategickém myšlení politických elit a veřejnosti odrážely (a proměňovaly) tradiční přístupy

k národní obraně, a (2) jak se vyvíjela debata o aliančních závazcích, tedy o formě a míře zapojení do mezinárodního systému kolektivní obrany.

2.1.1 Obranný přístup

Česká strategická kultura se historicky vyznačuje silnou orientací na obranu vlastního teritoria. Tato orientace má kořeny již v období první republiky, symbolizované budováním rozsáhlého systému pohraničních opevnění před druhou světovou válkou. Koncepce strategické obrany a její symbolika, spojená s tímto opevněním, zůstaly dlouhodobě přítomné v politickém i vojenském myšlení. Opevnění bylo vnímáno jako připomínka odhodlání bránit suverenitu státu, což dokládají i úvahy o jeho možném funkčním zachování proti potenciální hrozbě z Německa po roce 1989 (Spurný 1995, 5). Tento důraz na obranu se promítal i do vojenského vzdělávání; například v kurzech Generálního štábu na Vojenské akademii v Brně se ještě po roce 1990 vyučovala problematika obrany západních přístupů ke státní hranici. Oficiálně byla tato orientace potvrzena Vojenskou strategií ČR z roku 1994, která definovala primární úkol armády jako obranu teritoria proti vnějšímu napadení ze všech směrů (Tůma, Janošec a Procházka 2009, 34).

Po vstupu České republiky do NATO v roce 1999, a tím získání pevných garancí kolektivní obrany, došlo k postupnému oslabení důrazu na čistě národní teritoriální obranu. Koncepce samostatné obrany státu byla následně vnímána spíše jako teoretická možnost a v roce 2008 byly dokonce zrušeny síly územní obrany. Přesto idea primární obranné role armády zcela nevymizela. Například tehdejší prezident Václav Klaus zastával názor, že účast v zahraničních misích by měla být pouze doplňkem základního poslání armády, kterým je obrana státu (Klaus 2009). Ve veřejném prostoru se také objevovala kritika údajně nedostatečných schopností Armády ČR plnit svou obrannou funkci.

K výraznému přehodnocení a návratu důrazu na teritoriální obranu došlo v důsledku zhoršující se mezinárodní bezpečnostní situace, zejména po stažení koaličních sil z Afghánistánu (2021) a především po zahájení ruské agrese proti Ukrajině v únoru 2022. Ačkoliv základním rámcem obrany České republiky zůstává systém kolektivní obrany NATO, diskuse o potřebě posílení národních obranných kapacit opět nabyla na intenzitě. Tento trend je dále posilován debatami o budoucí roli USA v evropské bezpečnosti a o nutnosti většího strategického zapojení Evropské unie a posílení obranných schopností evropských států obecně, včetně České republiky.

2.1.2 Vztah k systému kolektivní obrany

Po roce 1989 stála Česká (respektive Československá) republika před klíčovou strategickou otázkou, jakým způsobem zajistit svou obranu a životní zájmy: zda spoléhat na vlastní síly, nebo usilovat o začlenění do existujících či nově formovaných struktur kolektivní bezpečnosti či obrany. Vedle těchto hlavních alternativ se objevily i úvahy o možnosti vytvoření nového celoevropského bezpečnostního systému, který by sám o sobě garantoval stabilitu na kontinentu. Okrajově zaznívaly také návrhy na přijetí statusu neutrality.

Veřejnou a politickou debatu o směřování zahraniční a bezpečnostní politiky v raném období po roce 1989 výrazně formovaly postoje prezidenta Václava Havla a ministra zahraničí Jiřího Dienstbiera. Oba, ovlivnění svou disidentskou zkušeností a důrazem na

lidská práva, sdíleli vizi překonání bipolárního rozdělení světa a hledání alternativ k mocenské konfrontaci vojenských bloků. Zatímco jejich počáteční názory na budoucnost vojenských aliancí byly relativně blízké, dynamický geopolitický vývoj v 90. letech vedl k postupné diferenciaci. Václav Havel se stal jednoznačným zastáncem členství v NATO, které vnímal jako garanci bezpečnosti a ukotvení země v západním společenství. Jiří Dienstbier zůstával zdrženlivější a nadále preferoval vizi „Evropy bez vojenských bloků“. Společně s německým ministrem zahraničí Hans-Dietrichem Genscherem prosazoval koncept Střední Evropy jako demilitarizované zóny nezávislé na vojenských blocích (Beneš 2020). Tento idealistický koncept však narážel na geopolitickou realitu, zejména na obavy z nepředvídatelného vývoje v rozpadajícím se Sovětském svazu a na eskalaci konfliktů na Balkáně.

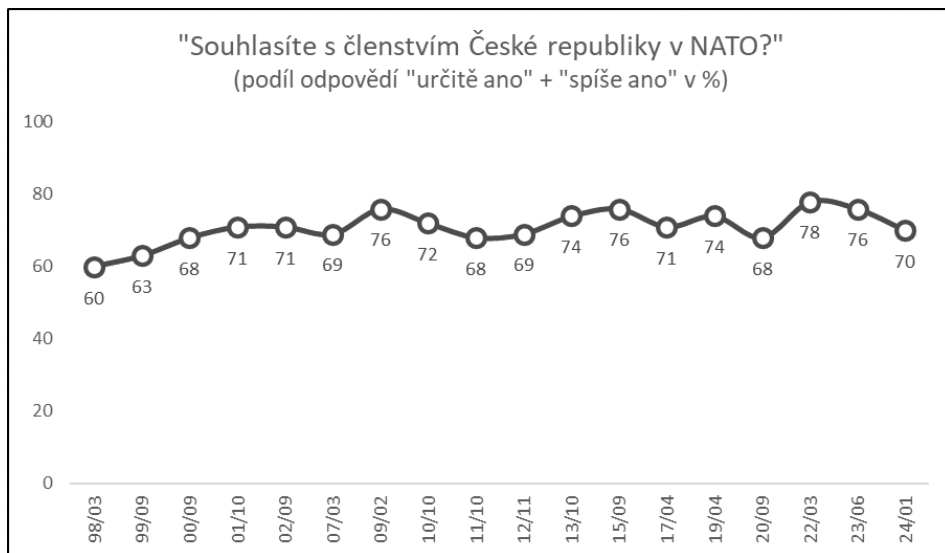
Formování české strategické kultury v 90. letech však nebylo determinováno pouze tímto názorovým dialogem. Šlo o komplexní proces, na němž se podíleli politici napříč spektrem, představitelé armády i odborná komunita. Prezident Havel vtiskl bezpečnostní politice silný hodnotový rozměr, zdůrazňující lidská práva a transatlantickou vazbu. Premiéři Václav Klaus a Miloš Zeman reprezentovali odlišné, avšak vlivné přístupy: Klausův spíše opatrný postoj zdůrazňující národní suverenitu a Zemanův pragmatický proalianční kurz. Klíčovou roli při transformaci ozbrojených sil sehráli ministři obrany (např. Luboš Dobrovský, Jaroslav Tvrdík), kteří řídili proces modernizace armády s cílem zajistit její schopnost působit v rámci kolektivní obrany a účastnit se zahraničních operací. Rovněž náčelníci Generálního štábu (např. generálové Karel Pezl, Jiří Nekvasil, Jiří Šedivý) byli zásadními aktéry při implementaci strukturálních změn a dosahování interoperability s aliančními standardy.

Po rozdělení Československa v roce 1993 došlo k postupnému sjednocení politické reprezentace na prioritním strategickém cíli – dosažení plného členství České republiky v NATO. Tento cíl byl explicitně zakotven v programech klíčových politických stran a následně potvrzen v oficiálních strategických dokumentech (Ministerstvo obrany 1997). NATO bylo vnímáno jako primární garant bezpečnosti a stability v postkomunistické Evropě a zároveň jako symbolické potvrzení příslušnosti k západnímu demokratickému společenství a definitivní rozchod s totalitní minulostí. Většina společnosti, ovlivněna zejména válkami v bývalé Jugoslávii a nestabilitou v postsovětském prostoru, dospěla k přesvědčení, že samostatná obrana není pro ČR reálnou a dostatečnou variantou a že členství v Alianci představuje nejefektivnější způsob zajištění národní bezpečnosti. Dalšími argumenty ve prospěch členství byly očekávaná modernizace Armády ČR, možnost získání cenných zkušeností v rámci spolupráce se spojenci a předpokládané posílení mezinárodní důvěryhodnosti země, což mělo mít pozitivní dopad i na ekonomický rozvoj a přilákání zahraničních investic (Beneš 2020, 153).

V principiální opozici vůči členství v NATO setrvala Komunistická strana Čech a Moravy. Širší veřejnost přistupovala k otázce členství s jistou mírou opatrnosti. Průzkumy veřejného mínění z 90. let sice ukazovaly relativně stabilní, byť ne většinovou, podporu vstupu, zároveň však odrážely přetrvávající obavy z možného zatažení České republiky do zahraničních konfliktů a jisté pochybnosti o reálné účinnosti aliančních bezpečnostních záruk pro menší členské státy.

Podle dostupných dat (např. Borkovec 2019) se podpora veřejnosti pro vstup do NATO na počátku 90. let pohybovala kolem 34–36 %; po obdržení pozvánky ke vstupu na

madridském summitu NATO v roce 1997 vzrostla na přibližně 46 %. Ačkoliv přesné údaje o podpoře bezprostředně v roce 1999 nejsou ve všech zdrojích konzistentně uváděny, lze důvodně předpokládat její další posílení po formálním vstupu České republiky v březnu 1999. Celkový vývoj a strukturu postojů veřejnosti, které mohou zahrnovat i méně vyhraněné odpovědi (např. typu „spíše ano“), dále ilustruje obrázek č. 1.

Obrázek č. 1: Podpora veřejnosti členství ČR v NATO

Zdroj: STEM

Rozdílné postoje veřejnosti se projevily i ve vztahu ke konkrétním aliančním závazkům, jako byla účast Armády ČR na zahraničních vojenských misích. Zatímco operace například v Kosovu, Afghánistánu či Mali měly zpravidla politickou podporu, část veřejnosti je vnímala skepticky, zejména s ohledem na vnímaný nejasný přínos pro bezprostřední bezpečnost ČR a obavy z rizik pro nasazené vojáky.

Na formování postojů k aliančním závazkům měla nezanedbatelný vliv historická zkušenost, především trauma z Mnichovské dohody (1938) a invaze vojsk Varšavské smlouvy (1968). Tyto události na jedné straně posílily latentní nedůvěru vůči velmocenským zájmům, na straně druhé však akcentovaly potřebu pevných a spolehlivých bezpečnostních záruk, které Československo v minulosti postrádalo. Možnost prezentovat NATO jako protiklad nedobrovolného členství ve Varšavské smlouvě a jako společenství demokratických států usnadňovala politickým elitám argumentaci ve prospěch členství.

Po teroristických útocích z 11. září 2001 došlo k dočasnému posunu ve vnímání bezpečnostních hrozeb s větším důrazem na boj proti mezinárodnímu terorismu a význam kolektivních operací NATO v tomto kontextu. Ruská anexe Krymu v roce 2014 a zejména následná agrese proti Ukrajině v roce 2022 však dramaticky zvýraznily původní a základní význam NATO jako garanta teritoriální obrany a odstrašení, a tím i zajišťování životních bezpečnostních zájmů států. Veřejné mínění nicméně i nadále zůstává citlivé na otázky

spojené s přímým zapojením do konfliktů, vysíláním vojáků do rizikových oblastí i s úrovní výdajů na obranu.

Integrace do NATO (a následně do EU) tak představovala proces motivovaný nejen snahou vyrovnat se s historickými traumaty a zajistit bezpečnost v nejistém mezinárodním prostředí, ale také pragmatickým rozhodnutím směřujícím k modernizaci státu, včetně jeho obranných schopností, a k adaptaci na nové globální výzvy.

2.2 Bezpečnostní prostředí a bezpečnostní hrozby

Po zásadních politických změnách v roce 1989 a ukončení studené války čelilo Československo bezpečnostnímu prostředí charakterizovanému nově nabytou svobodou, ale také nejistotou a proměnlivou stabilitou ve střední a východní Evropě. V počátečním období převládal jistý optimismus a naděje na mírovější uspořádání mezinárodních vztahů. Vojenská doktrína ČSFR z roku 1991 sice neobsahovala explicitní hodnocení bezpečnostního prostředí, avšak z jejího celkového vyznění vyplývalo, že tehdejší situace je vnímána jako příznivá pro demokratický rozvoj. Dokument reflektoval politické transformace v sousedních státech a akcentoval význam vnitřní stability a mírového řešení sporů, především v rámci OSN.

Po vzniku samostatné České republiky v roce 1993 se percepce bezpečnostního prostředí začala postupně měnit. Vojenská strategie ČR z roku 1994 již signalizovala odklon od dřívějších tendencí k izolacionismu a deklarovala orientaci na aktivní zapojení do formujících se mezinárodních bezpečnostních struktur. Nadále však přetrvávalo vnímání určitých rizik, zejména v souvislosti s konflikty na Balkáně a nestabilitou v postsovětském prostoru. Současně ale převažoval konsenzus, že bezprostřední vojenské ohrožení České republiky je málo pravděpodobné.

Vstup České republiky do NATO v roce 1999 představoval fundamentální změnu strategického rámce. Závazky plynoucí z členství zvýšily relevanci mezinárodních bezpečnostních otázek a do popředí politické i odborné debaty se dostal koncept kolektivní obrany. Teroristické útoky z 11. září 2001 následně výrazně ovlivnily vnímání hrozeb, když pozornost obrátily k novým fenoménům, jako je mezinárodní terorismus a riziko šíření zbraní hromadného ničení. Reakce na tyto hrozby, včetně účasti Armády ČR v zahraničních misích (např. v Afghánistánu a Iráku), však narážely na smíšené postoje části veřejnosti, která často zpochybňovala jejich přímý přínos pro bezpečnost České republiky.

Na přetrvávající problematické aspekty obranné politiky, včetně nedostatečného financování a pomalé modernizace, upozornila v roce 2011 Bílá kniha o obraně. Přestože navrhovala systémové reformy a zdůrazňovala potřebu navýšení obranného rozpočtu, následné politické kroky vedly paradoxně k jeho dalšímu snížení. Po značnou část tohoto období dominoval v politickém i částečně odborném diskurzu názor, že ČR čelí relativně nízké úrovni přímých vojenských hrozeb. Tyto postoje přispívaly k podcenění významu mobilizačních příprav, zpomalení klíčových modernizačních projektů a poklesu výdajů na obranu, které se pohybovaly okolo hranice 1 % HDP.

Zásadní přehodnocení bezpečnostního prostředí bylo vyvoláno ruskou anexí Krymu v roce 2014 a následně eskalovalo s plnohodnotnou invazí Ruské federace na Ukrajinu

v únoru 2022. Tyto události oživily historicky zakořeněné obavy z potenciální hrozby z východního směru a současně posílily vnímání významu a důvěryhodnosti struktur kolektivní obrany NATO. Do centra pozornosti se dostaly také nové, respektive intenzivněji vnímané hrozby, jako jsou hybridní operace, dezinformační kampaně a kybernetické útoky, které se staly předmětem široké veřejné, politické i expertní debaty.

V reakci na tuto dramaticky změněnou situaci došlo k revizi klíčových strategických dokumentů, včetně Bezpečnostní strategie ČR. Zvýšil se důraz na posilování vlastní obranyschopnosti a obranu teritoria, což se projevilo v akceleraci modernizačních projektů a politickém závazku k navyšování obranných výdajů. Sjednání a ratifikace Dohody o obranné spolupráci (DCA) se Spojenými státy americkými lze v tomto kontextu vnímat jako další významný krok k posílení obranného potenciálu a prohloubení transatlantické vazby.

Lze tedy konstatovat, že hodnocení bezpečnostního prostředí České republiky prošlo od roku 1989 výrazným vývojem: od počátečních představ relativní regionální stability a omezeného rozsahu hrozeb, přes fázi adaptace na nové výzvy po vstupu do NATO a období jisté strategické „pohodlnosti“, až po současné plné vědomí komplexních globálních a regionálních rizik. Tento vývoj se odrazil v postupné, i když ne vždy lineární, adaptaci české strategické kultury, a to jak na úrovni doktrinárního myšlení, tak v konkrétních politických a vojenských rozhodnutích, přičemž zejména události po roce 2014 a 2022 vedly k výrazné akceleraci posilování národních obranných schopností v rámci aliančního kontextu.

2.3 Politika výstavby a použití ozbrojených sil

Bezprostředně po politických změnách v roce 1989 se Československo ocitlo v zásadě nové bezpečnostní a politické situaci, která si vynutila zásadní transformaci ozbrojených sil. Vojenská doktrína ČSFR z roku 1991 představovala první koncepční rámec pro redefinici úkolů armády v demokratickém státě. Klíčovými cíli byly její odpolitizování, vymanění z ideologického vlivu a struktur zanikající Varšavské smlouvy a podřízení civilní kontrole. Tento proces byl ovšem komplikován skutečností, že ozbrojené síly, dlouhodobě úzce spjaté s předchozím režimem, čelily nedůvěře části společnosti a byly pod drobnohledem veřejnosti i nově vznikajících občanských iniciativ.

Po rozdělení federace a vzniku samostatné České republiky v roce 1993 bylo nezbytné adaptovat strukturu, velikost a dislokaci Armády České republiky (AČR) novým geopolitickým podmínkám a omezeným zdrojům. V kontextu tehdy vnímané absence bezprostředního vojenského ohrožení bylo přistoupeno k výrazné redukci početních stavů, reorganizaci systému velení a řízení a redislokaci vojenských útvarů. Tento transformační proces nebyl bezproblémový a často narážel na lokální odpor či spory, což ilustrovalo přetrvávající ambivalentní vztah české společnosti k armádě – v některých regionech byla vnímána jako pozůstatek minulosti či zátěž, zatímco jinde představovala významného zaměstnavatele a ekonomický a společenský stabilizační prvek.

Důvěra veřejnosti v armádu byla navíc dlouhodobě podkopávána historickými traumaty spojenými s událostmi let 1938 a 1968 a také ideologickou zátěží z období

komunistického režimu. Přijetí armády jako legitimního a nezbytného nástroje demokratického státu bylo proto postupným a složitým procesem. Integrovaní snahy směřující ke vstupu do NATO, završené členstvím v roce 1999, poskytl klíčový impuls pro modernizaci ozbrojených sil a přehodnocení obranné politiky. I přes obecnou podporu členství v Alianci však část veřejnosti zůstávala skeptická k aktivní účasti AČR v zahraničních expedičních operacích, jejichž přímý přínos pro národní bezpečnost nebyl vždy zřejmý.

V této době dále sílily diskuse o potřebě přechodu k plně profesionální armádě. Tyto úvahy, reflektující jak měnící se charakter moderního válčení, tak i klesající ochotu mladé generace absolvovat povinnou vojenskou službu (často vnímanou jako neefektivní a spojenou s negativními jevy jako šikana), vyústily v poměrně nečekané politické rozhodnutí zrušit základní vojenskou službu k 1. lednu 2005. Profesionalizace nepochybně přispěla ke zvýšení kvality, bojeschopnosti a interoperability AČR, avšak zároveň odhalila nové výzvy, zejména v oblasti dlouhodobě nedostatečného financování a zajištění potřebných mobilizačních záloh.

Zásadní přehodnocení obranné politiky a přístupu k výstavbě ozbrojených sil nastalo v důsledku ruské anexe Krymu v roce 2014 a následné plnohodnotné invaze na Ukrajinu v roce 2022. Tyto události vedly k revizi Bezpečnostní strategie ČR, přijetí politických závazků k výraznému navýšení obranných výdajů a akceleraci klíčových modernizačních projektů s důrazem na posílení schopností pro kolektivní i národní obranu. V roce 2024 Česká republika dosáhla výdaje na obranu ve výši 2 % HDP, čímž formálně splnila (a dokonce překročila) svůj alianční závazek (Ministerstvo financí České republiky, 2024). V kontextu nadále se zhoršujícího mezinárodního bezpečnostního prostředí však vláda deklarovala záměr pokračovat v navyšování obranného rozpočtu s cílem dosáhnout 3 % HDP do roku 2030 (ČTK 2025). Realizace tohoto ambiciózního cíle, nezbytného pro komplexní modernizaci AČR a posílení celkové obranyschopnosti státu, však bude záviset nejen na politické vůli a konsenzu napříč politickým spektrem, ale také na dalším vývoji širšího geopolitického kontextu, včetně budoucího směřování americké zahraniční politiky a výsledku války na Ukrajině.

2.4 Diskuse o současném zaměření obranné politiky ČR v kontextu vývoje strategické kultury

Současné bezpečnostní prostředí, dramaticky proměněné ruskou agresí proti Ukrajině v únoru 2022, vyvolalo v České republice intenzivní a mnohohrstevnatou debatu o dalším směřování obranné politiky. Tato diskuse, probíhající napříč veřejným prostorem, politickým spektrem i odbornými kruhy, se odvíjí na pozadí dlouhodobých charakteristik české strategické kultury – zejména historické zkušenosti malého státu v geopoliticky exponované poloze, tradiční opatrnosti či skepse vůči velmocenské politice a specifického, často ambivalentního vztahu společnosti k použití vojenské síly.

Ústředním bodem této diskuse je hledání nové, adekvátní rovnováhy mezi tradičním spoléháním na mechanismy kolektivní obrany v rámci Severoatlantické aliance a nově artikulovanou, naléhavou potřebou robustního rozvoje vlastních národních obranných kapacit. Bezprostřední reakcí na zjevnou geopolitickou nestabilitu a vnímané zvýšení

hrozeb bylo politické rozhodnutí navýšit obranný rozpočet a legislativně zakotvit výdaje na obranu ve výši minimálně 2 % HDP, doprovázené akcelerací klíčových modernizačních akvizic (např. bojová vozidla pěchoty CV90, víceúčelové nadzvukové letouny F-35). Tento posun reflektuje pragmatickou adaptaci na zhoršené bezpečnostní klima a snahu o posílení kredibility ČR jako spojence. Přesto i nadále v části české veřejnosti a politického diskurzu rezonují pochybnosti o efektivitě alokovaných prostředků, dlouhodobé udržitelnosti navýšených výdajů či potenciálních rizicích eskalace spojených s aktivnějším zapojením do aliančních obranných plánů a operací.

Současně probíhající debata reflektuje i jistou erozi či přinejmenším zpochybnění dosud dominantního transatlantického narativu. Otázky ohledně dlouhodobé spolehlivosti, strategického směřování a vnitropolitické stability Spojených států, akcentované v posledních měsících, posilují v evropském i českém kontextu argumenty pro budování silnější evropské strategické autonomie a obranné odpovědnosti. Česká strategická kultura tak prochází dynamickou fází přehodnocení, jejímž cílem je sladit historicky podmíněnou preferenci pro kolektivní bezpečnostní záruky s rostoucím imperativem posilování národní odolnosti, soběstačnosti a schopnosti samostatného působení v krizových situacích.

Úspěšnost tohoto procesu nalezení nové rovnováhy – mezi aliančními závazky, evropskou spoluprací a národními prioritami – bude mít zásadní dopad nejen na budoucí konfiguraci české obranné politiky a reálné schopnosti Armády ČR, ale i na celkovou strategickou pozici a vliv České republiky v rámci mezinárodních bezpečnostních struktur v nadcházejícím období.

ZÁVĚR

Analýza vývoje české obranné politiky od roku 1989 jasně ukazuje na zásadní vliv strategické kultury, která formovala přístup politických elit i společnosti k otázkám bezpečnosti a obrany. Česká strategická kultura je hluboce zakořeněna v historických zkušenostech malého státu, jeho geografické zranitelnosti a často i nedůvěře vůči velmocím. Tyto faktory formovaly pragmatický přístup ke kolektivní obraně a integraci do struktur jako NATO a EU, přičemž si země uchovala důraz na demokratické hodnoty, multilateralismus a humanitní orientaci.

Mezi klíčové rysy české strategické kultury patří silná preference obranných strategií a opatrný přístup k použití vojenské síly, což odráží historicky zakořeněné vnímání státu jako potenciálně zranitelného subjektu v nestabilním geopolitickém prostředí. Silnou stránkou tohoto přístupu je jeho adaptabilita, která umožnila České republice úspěšně zvládnout přechod od komunistického režimu k demokracii a začlenit se do západních obranných struktur. Mezi slabiny naopak patří především tendence k podceňování obranných výdajů, obtížné hledání celospolečenského konsenzu o strategických prioritách a sklon politických elit odkládat potřebná strategická rozhodnutí, zejména v obdobích vnímaného bezpečí.

Současné proměny bezpečnostního prostředí, zejména v důsledku ruské agrese proti Ukrajině, však ukazují, že česká strategická kultura se ocitá na křižovatce. Tradiční opatrnost a zdrženlivost narážejí na potřebu pružnějších a razantnějších reakcí v rychle se

měnicím světě. To vyžaduje nejen posílení obranného potenciálu a modernizaci ozbrojených sil, ale především efektivní strategickou komunikaci směrem k veřejnosti, která často zůstává v otázkách obrany rozdělená a nedostatečně informovaná.

Budoucí vývoj strategické kultury České republiky může probíhat dvěma směry: buď bude ponechán samovolnému vývoji, což hrozí dalšími nejasnostmi a diskontinuitou v obranné politice, nebo bude cíleně formován pomocí nástrojů, jako je vzdělávání, veřejná diskuse, strategická komunikace a aktivní působení institucí a politických elit. Strategická kultura by se měla stát předmětem systematického a kvalifikovaného rozvoje, aby mohla sloužit jako stabilní a srozumitelný základ pro dlouhodobé bezpečnostní plánování a politické rozhodování.

Tento článek si neklade za cíl být vyčerpávající a dotkl se jen některých aspektů české strategické kultury. Cílem autorů bylo spíše demonstrovat přesvědčení, že při tvorbě a realizaci obranné politiky nelze spoléhat pouze na krátkodobé programy politických stran či vliv zájmových skupin. Domníváme se, že další výzkum české strategické kultury je potřebný a měl by se zaměřit například na:

- metody tvorby strategických dokumentů,
- vztah strategické kultury a veřejného mínění (včetně vlivu médií a sociálních sítí),
- srovnání české strategické kultury s ostatními státy NATO a EU,
- roli vzdělávání ve formování postojů k obraně.

Zásadní otázkou zůstává význam studia strategické kultury pro praktickou tvorbu a realizaci obranné politiky. Ač se může zdát, že jde o téma převážně akademické, strategická kultura poskytuje nezbytný analytický rámec pro pochopení dlouhodobých trendů a rozhodovacích procesů v oblasti obrany a bezpečnosti. Její studium by proto mělo být součástí vzdělávání v relevantních oborech. Jsme přesvědčeni, že rozvíjení strategické kultury v České republice je klíčové pro posílení obranných schopností státu, jeho mezinárodní pozice a schopnosti efektivně reagovat na budoucí bezpečnostní výzvy.

Článek je výsledkem práce kolektivu CEVRO univerzity při řešení projektu Grantové agentura Academia aurea „Obrana státu v proměnách času: Proměny obranné politiky ČR od rozpadu Varšavské smlouvy a její odraz v mezinárodních smlouvách a národních strategických dokumentech.

Autoři prohlašují, že nejsou ve střetu zájmů v souvislosti s publikováním tohoto článku a při jeho přípravě akceptovali všechny etické normy požadované vydavatelem.

SEZNAM ZDROJŮ

Al-Rodhan, Nayef R. F. *Strategic Culture and National Security: A Lens for Analysis*. Geneva: Geneva Centre for Security Policy, 2015.

Al-Rodhan, Nayef. "Strategic Culture and Pragmatic National Interest." *Global Policy* 6, no. 3 (August 2015): 302–306. Přístup získán 29. dubna 2025. <https://tinyurl.com/37dm2m2u>.

- Beneš, Jan. „Strategická kultura České republiky.“ Disertační práce, Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy, 2020. Přístup získán 29. dubna 2025. <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/117059>.
- Berger, Thomas U. *Cultures of Antimilitarism: National Security in Germany and Japan*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1998.
- Booth, Ken. *Strategy and Ethnocentrism*. London: Croom Helm, 1979.
- Booth, Ken. *Strategy and Ethnocentrism*. New York: Holmes & Meier, 1979.
- Booth, Ken. “The Concept of Strategic Culture Affirmed.” In *Strategic Power: USA/USSR*, edited by Carl G. Jacobsen, 115–40. New York: St. Martin’s Press, 1990.
- Booth, Ken, and Russell Trood, eds. *Strategic Cultures in the Asia-Pacific Region*. New York: St. Martin’s Press, 1999.
- Borkovec, Zdeněk. *Naše cesta do NATO: 20. výročí přistoupení České republiky k Organizaci Severoatlantické smlouvy*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky – Vojenský historický ústav Praha, 2019.
- Czech News Agency (ČTK). «Na obranu každoročně o 0,2 procenta HDP více, rozhodla vláda.» *Novinky.cz*, 28. února 2025. Přístup získán 29. dubna 2025. <https://1url.cz/PJrau>.
- Divišová, Vendula. „Strategická komunikace v protipovstaleckých operacích NATO.“ *Obrana a strategie* 14, č. 2 (2014): 105–118. <https://doi.org/10.3849/1802-7199.14.2014.02.105-118>.
- Dyčka, Lukáš, Taivo Rkk, and Zdzisław Śliwa. „Defence Strategies of the Smaller NATO States - A Comparative Study.“ *Vojenské rozhledy* 29, no. 4 (November 24, 2020): 23–45. <https://doi.org/10.3849/2336-2995.29.2020.04.023-045>.
- Eichler, Jan. „Strategie a strategická kultura na počátku 21. století.“ *Vojenské rozhledy* 23, č. 4 (2014): 142–151. Přístup získán 29. dubna 2025. <https://tinyurl.com/249cswtf>.
- Eichler, Jan, a Lukáš Tichý. *USA a Ruská federace: Komparace z pohledu bezpečnostní a strategické kultury*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2013.
- Eisenhower, Dwight D. “Farewell Address.” Projev přednesený 17. ledna 1961 ve Washingtonu, D.C. Přepis dostupný na National Archives. Přístup získán 29. dubna 2025. <https://tinyurl.com/4hmdyvyz>.
- Fomin, I. „Strategic Culture as a Meaning-making System: Towards a Social Semiotic Account of Multimodal Cultural Constraints in International Relations.“ *International Theory* 15, č. 3 (November 2023): 351–378. <https://doi.org/10.1017/S175297192300009X>.
- Gray, Colin S. *Modern Strategy*. Oxford: Oxford University Press, 1999.
- Gray, Colin S. „Strategic Culture as Context: The First Generation of Theory Strikes Back.“ *Review of International Studies* 25, č. 1 (January 1999): 49–69. <https://doi.org/10.1017/s0260210599000497>.
- Hallahan, Kirk, Derina Holtzhausen, Betteke Van Ruler, Dejan Verčič, a Krishnamurthy Sriramesh. „Defining Strategic Communication.“ *International Journal of Strategic Communication* 1, č. 1 (2007): 3–35. <https://doi.org/10.1080/15531180701285244>.
- Hofreiter, Ladislav. „Bezpečnostná a strategická kultúra – teoretické vymedzenie.“ *Vojenské reflexie* 18, č. 2 (2023): 7–26. <https://doi.org/10.52651/vr.a.2023.2.07-26>.

Huntington, Samuel P. *The Soldier and the State: The Theory and Politics of Civil–Military Relations*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1957.

Jireš, Jan. „Czech Republic: Finding a Role after Accession.“ In *Strategic Cultures in Europe: Security and Defence Policies across the Continent*, edited by Heiko Biehl, Bastian Giegerich, and Alexandra Jonas, 89–100. Wiesbaden: Springer VS, 2013.

Johnston, Alastair Iain. *Cultural Realism: Strategic Culture and Grand Strategy in Chinese History*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1995. <https://doi.org/10.2307/j.ctvzxx9p0>.

Johnston, Alastair Iain. „Thinking about Strategic Culture.“ *International Security* 19, no. 4 (Spring 1995): 32–64.

Karásek, Tomáš. „Tracking Shifts in Strategic Culture: Analyzing Counterinsurgency as a Rise of a Strategic Subculture.“ *Obrana a strategie* 16, no. 1 (2016): 5–25. Přístup získán 29. dubna 2025. <https://tinyurl.com/4w4h9dcr>.

Kerrane, Evan. „Russian Insecurities: How Fear Drives Perception in the Near Abroad.“ *Journal on Baltic Security* 6, no. 1 (2020): 23–32. <https://doi.org/10.2478/jobs-2020-0003>.

Klaus, Václav. „Projev prezidenta republiky na shromáždění řídících funkcionářů resortu Ministerstva obrany České republiky.“ Publikováno 13. ledna 2009. Oficiální stránky Václava Klause. Přístup získán 29. dubna 2025. <https://www.klaus.cz/clanky/2084>.

Longhurst, Kerry. *Germany and the Use of Force: The Evolution of German Security Policy 1990–2003*. Manchester: Manchester University Press, 2004.

Longhurst, Kerry, and Marcin Zaborowski. *The New Atlanticist: Poland's Foreign and Security Policy Priorities*. Chatham House Papers. Oxford: Blackwell Publishing, 2007.

Lord, Carnes. „American Strategic Culture: Implications for Policy.“ *The Washington Quarterly* 8, no. 2 (Spring 1985): 171–187. <https://doi.org/10.1080/01636608509477353>.

Mazurkiewicz, Agata. „Between NATO and UN: EU Strategic Culture and Its Approach to Civil–Military Cooperation.“ *Obrana a strategie* 18, no. 1 (2018): 63–78. <https://doi.org/10.3849/1802-7199.18.2018.01.063-078>.

Michta, Andrew A. *The Limits of Alliance: The United States, NATO, and the EU in North and Central Europe*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield, 2006.

Miniotaite, Grazina. „The Baltic States: In Search of Security and Identity.“ In *The National Security of Small States in a Changing World*, edited by Efraim Inbar and Gabriel Sheffer, 155–177. London: Frank Cass, 2007.

Ministerstvo financí České republiky. „Státní závěrečný účet za rok 2023.“ Publikováno 2024. Ministerstvo financí ČR. Přístup získán 29. dubna 2025. <https://tinyurl.com/ykdkr6xa>.

Ministerstvo obrany České republiky. *Akční plán k Národní strategii pro čelení hybridnímu působení na rok 2025*. Praha: Ministerstvo obrany ČR, 2025. Přístup získán 28. dubna 2025. <http://bit.ly/42xmmPZ>.

Ministerstvo obrany České republiky. *Bílá kniha o obraně*. Praha: Ministerstvo obrany ČR, 2011. Přístup získán 29. dubna 2025. <https://tinyurl.com/fnh92c24>.

Ministerstvo obrany České republiky. Koncepce výstavby profesionální Armády České republiky a mobilizace ozbrojených sil České republiky přepracovaná na změněné ekonomické zdroje resortu obrany. Praha: Ministerstvo obrany ČR, 2003.

Ministerstvo obrany České republiky. *Obranná strategie České republiky 2023*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2023. Přístup získán 29. dubna 2025. <https://tinyurl.com/2npymu>.

Ministerstvo obrany České republiky. *Vojenská strategie České republiky*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 1994.

Racz, Andras. „Hungary’s Security Policy: Pragmatic Adjustment in a Shifting Security Environment.“ *Central European Policy Institute Brief*, May 2015. Bratislava: Central European Policy Institute.

Snyder, Jack L. The Soviet Strategic Culture: Implications for Limited Nuclear Operations. R-2154-AF. Santa Monica, CA: RAND Corporation, 1977.

Sondhaus, Lawrence. *Strategic Culture and Ways of War*. London: Routledge, 2006.

Soukup, Václav. *Přehled antropologických teorií kultury*. 2. vyd. Praha: Portál, 2004.

Spurný, Jaroslav. „Protiněmecká ofenziva generála Procházky.“ *Respekt*, 17. dubna 1995.

Suid, Lawrence H. *Guts & Glory: The Making of the American Military Image in Film*. Revidované vydání. Lexington: University Press of Kentucky, 2002.

Tůma, Miroslav, Josef Janošec, a Josef Procházka. *Obranná politika Československé a České republiky (1989–2009)*. Praha: Ministerstvo obrany ČR – Agentura vojenských informací a služeb, 2009.

Rashed Uz Zaman, „Strategic Culture: A “Cultural” Understanding of War“, *Comparative Strategy* 28, no. 1 (2009): 68–88, <https://doi.org/10.1080/01495930802679785>.

Vláda České republiky. *Bezpečnostní strategie České republiky 2023*. Praha: Úřad vlády České republiky, 2023. Přístup získán 29. dubna 2025. <https://tinyurl.com/2u7ddxmj>.

Vojenská doktrína České a Slovenské Federativní Republiky. Praha: Federální ministerstvo obrany ČSFR, 1991.

Weiss, Tomáš, and Geoffrey Edwards, eds. *Small States and Security in Europe: Between National and International Policymaking*. New International Relations series. Abingdon, Oxon; New York, NY: Routledge, 2022.

Wendt, Alexander. „Anarchy is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics.“ *International Organization* 46, no. 2 (Spring 1992): 391–425.

Wolf, Josef. *Člověk a jeho svět: Úvod do studia antropologických věd*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1993.

Zięba, Ryszard. *Poland’s Foreign and Security Policy: Problems of Compatibility with the Changing International Order*. Cham: Springer, 2018.